

- «Навык запоминания» - автоматизация мышления для развития памяти.
- «Фонетические образные коды» - способ запоминания иностранной информации.
- "Каналы воссоздающего воображения" – представление зрительных образов при восприятии информации (устной или письменной).

В данной системе имеются четыре стадии запоминания: кодирование данных, запоминание, фиксация и закрепление. Этим методика «Джордано» отличается от предыдущих и в какой то степени даже противоречит им.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Френсис Йейтс. ИСКУССТВО ПАМЯТИ. Перевел Е.Малышкин. F.Yates. The Art of Memory. L.: Routledge and Kegan Paul, 1966. СПб.: Университетская книга, 1997
2. Лапп Д. Искусство помнить и забывать. Питер, 1994.
3. Эренберг О. Приёмы запоминания информации. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: - <http://www.toptrening.ru/articles/1052/> - Дата доступа: 30.10.2009
4. Гоноболин Ф.Н. Психология. - М.: Просвещение, 1973
5. Крутецкий В.А. Психология: Учебник для учащихся пед. училищ / В.А. Крутецкий. - М.: Просвещение, 1980. - 352с.

ӘОЖ 541.124

<https://doi.org/10.53355/13999-9540-3426-x>

КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІҢ ДАМУЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ МЕН МАЗМҰНЫ

Абишев Н.А., педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Аипова Д.Ж., 7М01101 «Педагогика және психология» мамандығының 2 курс магистрі
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қаласы

E-mail: aiipova.inbox.ru, abishev.47@mail.ru

Мақалада "құзырет", "құзыреттілік" ұғымдарының мәні ашылады. Кәсіби құзыреттіліктің дамуының құрылымы мен мазмұны Білім беру процесінде педагог тұлғасының дамуының психологиялық-педагогикалық шарттары анықталады. Түлектің және педагогтың құзыреттілігін қалыптастыру кезеңдері, оқу процесінде жеке тұлғаның құзыреттілігін қалыптастыру аясында жүзеге асырылатын сабақтарды ұйымдастырудың әр түрлі әдістері мен формаларын қолдану реттілігі анықталады.

Тірек сөздер: құзырет, құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік, білім, білік, дағды, педагог-психологтың құзыреттілігі, білім және адам тәжірибесі, құндылық бағдарлары.

В статье раскрывается сущность понятий «компетенция», «компетентность». Определяются психолого-педагогические условия развития личности в образовательном процессе. Раскрываются критерии оценки и этапы формирования компетентности. Анализируется последовательность применения различных методов, приемов и форм организации занятий, реализуемых в рамках формирования компетентности личности в процессе обучения в вузе.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, знания, умения, навыки, компетентность педагога, знания и человеческий опыт, ценностные ориентации.

The article reveals the essence of the concepts "competence", "competence", "conditions". The psychological and pedagogical conditions for the development of the student's personality in the educational process at the university are determined. The article reveals the evaluation criteria and stages of the formation of students' competence. The article analyzes the sequence of application of various methods, techniques and forms of organization of classes implemented in the framework of the formation of personal competence in the process of studying at a university.

Key words: *competence, competence, professional competence, knowledge, skills, skills, competence of a teacher, knowledge and human experience, value orientations.*

Өзгермелі әлемде бағдарлай алатын құзыретті, креативті мұғалімдерді даярлау мәселесі педагогикалық білім беру жүйесінде үлкен назар аударады. Қазіргі еңбек нарығында педагогикалық ЖОО түлегіне, педагогтарға жұмыс берушілер көптеген талаптар қояды, олардың ішінде: өз кәсібін еркін меңгеру және кәсіби қызметтің әртүрлі салаларында бағдарлай білу, әлемдік стандарттар деңгейінде мамандық (бағыт) бойынша тиімді жұмыс істеу қабілеті, тұрақты кәсіби өсуге әзірлік. Сондықтан жоғары кәсіптік білім берудің маңызды мақсаты өз қызметінде құзыретті маман даярлау болып табылады. Мұндай маманды қалыптастыру үшін сапалы білім қажет, ол қазіргі уақытта білімді игерумен ғана емес, жаңа білім алу қабілетімен, кәсіби құзыреттіліктің қалыптасуымен байланысты, бұл құзыреттілік тәсілінің идеяларын қарқынды дамытуға және іске асыруға әкелді. Осы тәсілге сәйкес білім мазмұны күрт өзгереді және кәсіби мәселелерді шешу үшін өзара байланысты семантикалық бағыттардың, дағдылардың және білімнің жиынтығын біріктіретін құзыреттер мен олардың құзыреттілік жүйесі ретінде ұсынылады.

Түлектің немесе педагогтың кәсіби құзыреттілігін дамыту, қалыптастыру қазіргі уақытта ерекше өзектілікке ие. В. А. Сластениннің пікірінше, білімді, іскерлікті, жеке тұлғаның жеке қасиеттерін біріктіруші түлектің немесе педагогтың кәсіби жетілуін және өзін-өзі көрсетуін қамтамасыз етеді [1]. Сондықтан кәсіби құзыреттілігінің мәні оның педагогикалық қызметті жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындығының бірлігінде байқалады және оның кәсібилігін сипаттайды.

Кәсіби құзыреттілік құрылымы оның компоненттері арқылы ашылуы мүмкін. Компоненттердің орны мен рөлін анықтау үшін біз кәсіби құзыреттілігінің қолданыстағы компоненттерін талдаймыз. Әдебиеттерді талдау (И. В.Алехин, Э. С. Алисултанова, И.В. Волвенко, А.В. Гусев, Н. Б. Литвинова, М. М. Миншин, Я. Г. Стельмах, В. И. Томаков және т. б.) ғалымдардың оның құрылымына қатысты бір пікірінің жоқтығын көрсетеді.

Сонымен, Л. М. Митина кәсіби құзыреттілікті үш ішкі құрылым арқылы ұсынады: белсенділік (білім, білік, дағдылар және педагогикалық қызметті өздігінен және жауапкершілікпен жүзеге асырудың жеке тәсілдері); коммуникативті (білім, білік, дағдылар және педагогикалық қарым-қатынасты шығармашылық жолмен жүзеге асыру тәсілдері); жеке (өзін-өзі дамыту қажеттілігі, сонымен қатар білім, білік, өзін-өзі жетілдіру дағдылары) [2].

Жалпы құзырлық– бұл жалпыланған білім мен дағдылардың, әмбебап қабілеттер мен маманның үлкен міндеттерді шешуге дайындығы-жеке адамнан әлеуметтік деңгейге дейін. Көптеген ғылыми еңбектерде жалпы құзыреттіліктер әр түрлі жағдайларда қолдануға болатын барлық мамандықтар мен мамандықтарға ортақ негізгі, әмбебап құзыреттіліктер ретінде ұсынылған. Сондықтан олардың құрылымы үш міндетті компоненттің болуымен сипатталады. Олардың әрқайсысының мәнін қысқаша елестетіп көріңіз:

- әлеуметтік-құқықтық құзыреттілік, оған сәйкес қоғамдық институттармен және адамдармен өзара іс-қимыл саласында білім мен іскерліктің болуы, сондай-ақ кәсіби қарым-қатынас пен мінез-құлық тәсілдерін меңгеру көзделеді;
- арнайы құзыреттілік тар кәсіби қызметтің нақты түрлерін өз бетінше орындауға дайындығымен, типтік кәсіби міндеттерді шеше білуімен және өз жұмысының нәтижелерін бағалай білуімен, белгілі бір мамандық бойынша жаңа білім мен дағдыларды өз бетінше алу қабілетімен анықталады;
- үздіксіз білім беру контекстінде тұрақты кәсіби өсу және біліктілікті арттыру қабілеті іске асырылатын жеке құзыреттілік;
- халықаралық білім беру кеңістігінің қалыптасуы мен іскерлік мәдениеттердің дамып келе жатқан диалогы жағдайында кәсіби өзін-өзі жүзеге асырудың маңызды құралы болып табылатын шет тілдік құзыреттілік.

Л. Е. Солянкинаның пікірінше, кәсіби құзыреттіліктің құрылымы бастапқы (ақпараттық-мультимедиялық, әлеуметтік-көп мәдениетті, әрекеттік-белгілік, коммуникативтік-интерактивтік және тұлғалық-позициялық); функционалдық (пәндік-орындаушылық, ақпараттық-аналитикалық, әкімшілік-басқарушылық, тұлғалық-шығармашылық, ұйымдастырушылық-болжамдық); арнайы (дағдарысты – бағдарлы, экстремалды-басқарушылық, кәсіби-стратегиялық, жеке-психологиялық, форс-мажорлық) құзыреттермен толтырылады [3].

Алайда, қазіргі уақытта педагогикалық білім бакалаврларының кәсіби дайындығының мәнін түсіндіруде А. К. Маркова ұсынған кәсіби құзыреттіліктің компоненттік құрамын сәйкестендірудің ең көп таралған тәсілі болып табылады:

- * арнайы кәсіби құзыреттілік;
- * әлеуметтік кәсіби құзыреттілік;
- * тұлғалық кәсіби құзыреттілік;
- * жеке кәсіби құзыреттілік [4].

Осы компоненттердің әрқайсысын педагогикалық білім бакалавры деңгейіне қосымшада қарастырыңыз.

✓ Арнайы құзыреттілік-бұл педагогикалық білім бакалаврының кәсіби құзыреттілігінің компоненті, ол жоғары кәсіби деңгейде іс-әрекетке ие және арнайы білімнің болуын ғана емес, сонымен қатар оларды іс жүзінде қолдана білуді де көрсетеді.

✓ Әлеуметтік құзыреттілік-кәсіби қоғамдастықта қабылданған кәсіби қарым-қатынас әдістерімен кәсіби қызмет пен ынтымақтастық тәсілдерін игеруде көрінетін кәсіби құзыреттілік компоненті.

✓ Тұлғалық құзыреттілік, өз кезегінде, өзін-өзі көрсету және өзін-өзі дамыту әдістерін, кәсіби өзгерістерге қарсы тұру құралдарын игеруде көрінеді. Бұған бакалаврдың кәсіби қызметін жоспарлау, өз бетінше шешім қабылдау және мәселені көру қабілеті кіреді.

Сонымен, жеке кәсіби құзыреттілік өзін-өзі реттеу әдістерін игерумен, кәсіби өсуге дайындықпен, кәсіби қартаюға бейімділікпен және тұрақты кәсіби уәждеменің болуымен сипатталады.

В.А. Сластенин жалпы және жеке кәсіби дағдылардың жиынтығы арқылы кәсіби құзыреттіліктің құрылымын ашуды ұсынады. Ең дұрысы, маманның біліктілік сипаттамасының талаптарына толық сәйкестігі кәсіби дағдылардың барлық жиынтығын біріктіруді білдіреді.

И. В. Гришина мектеп директорының кәсіби құзыреттілігін ескере отырып, келесі функционалды байланысты компоненттерді анықтайды:

• мотивациялық-басқару мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келетін мотивтердің жиынтығы;

• танымдық-басқару үшін қажетті білім жиынтығы;

• операциялық-міндеттерді практикалық шешу біліктері мен дағдыларының жиынтығы;

• жеке-басқару үшін маңызды жеке қасиеттердің жиынтығы;

• рефлексивті-алдын-ала болжау, өз іс-әрекетін бағалау, басқару стратегиясын таңдау қабілеттерінің жиынтығы [5].

Т. В. Добудько белгілі бір дағдылар арқылы мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымын сипаттайды, атап айтқанда:

1. талдау білігі;
2. болжамдық біліктер және проективтік біліктер;
3. рефлексивті дағдылар (профессиографиялық тәсіл), сондай-ақ оларға сәйкес келетін профессиографиялық білім беру:
 - педагогикалық ойлау және педагогикалық эрудиция;
 - педагогикалық көрегенділік, қорытынды, қиял, түйсігі, болжау;
 - педагогикалық рефлексия [6].

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілік құрылымында А. К. Маркова төрт блокты анықтайды:

- 1. кәсіби (объективті қажетті) психологиялық және педагогикалық білім;
- 2. кәсіби (объективті қажетті) педагогикалық іскерліктер;
- 3. кәсіби психологиялық ұстанымдар, мұғалімнен талап етілетін мамандық;
- 4. мұғалімнің кәсіби білім мен дағдыларды игеруін қамтамасыз ететін жеке ерекшеліктері [4, 52 б.].

Н.Е. Костылеваның жұмысында мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің келесі компоненттері көрсетілген:

- тұлғалық-гуманистік бағдар;
- педагогикалық қабылдау;
- педагогикалық іскерліктер;
- педагогикалық шығармашылық.

Олар бір-бірімен байланысты және біртұтас жүйені құрайды, оған сүйене отырып, автор мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін тәжірибені, теориялық білімді, практикалық дағдыларды және маңызды жеке қасиеттерді біріктіруге негізделген, мұғалімнің педагогикалық іс-әрекетті нақты жүзеге асыруға дайындығын анықтайтын күрделі жеке психологиялық білім ретінде анықтайды [7].

Педагогикалық шығармашылықтың өзі-бұл бұрыннан жинақталған нәрсені игеруден (бейімделу, көбейту, білім мен тәжірибені көбейту) бастап, бар тәжірибені өзгертуге, өзгертуге дейінгі процесс. Педагогикалық жағдайға бейімделуден оның өзгеруіне дейінгі жол мұғалімнің шығармашылық динамикасының мәні болып табылады.

Шеберлік – мамандандырылған іс-әрекеттің белгілі бір түрін меңгерудің жоғары дәрежесі, мәселені терең түсінуге негізделген, ұтымды және тиімді әрекеттерді жүзеге асыру үшін қалыптасқан дағдылармен біріктіріледі. Шығармашылық, шығармашылық белсенділік – сапалы жаңалық тудыратын және өзіндік ерекшелігімен, өзіндік ерекшелігімен және әлеуметтік-тарихи бірегейлігімен ерекшеленетін әрекет. Сонымен, шеберлік педагогикалық шығармашылықтың бір бөлігі және кәсіби құзыреттіліктің құрамдас бөлігі болып табылады деген қорытынды жасауға болады. Демек, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымы, автордың пікірінше, келесідей көрінуі мүмкін (1-сурет).

ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ
↑
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ
1. Педагогикалық шығармашылық. 2. Педагогикалық шеберлік. 3. Педагогикалық шеберлік. 4. Педагогикалық жаңашылдық.
↑
КӘСІБИЛІК
1. Өз білімін, дағдылары мен дағдыларын қажетті нәтижеге айналдыру қабілеті. 2. Өз жұмысын орындауда жоғары дәрежедегі кемелдікті көрсету. 3. Өз жұмысының әртүрлі әдістері мен формаларын меңгеру. 4. Өзінің жалғыз кәсіби қызметінде өзінің практикалық білімін, дағдылары мен іскерлігін жетілдіру.
↑
ҚҰЗЫРЕТТІЛІК
1. Аналитикалық ойлау қабілеті. 2. Өз міндеттерін орындауға кешенді көзқарасты жүзеге асыру. 3. Жеке тұлғаның кәсіби деформациясына қарсы тұру құралдарымен жеке өзін-өзі көрсету және өзін-өзі дамыту әдістерін меңгеру.

4. Жағдайға сәйкес әрекет ете білу. 5. Коммуникациялық және интеграциялық қабілеттердің болуы, қарым-қатынасты сақтау, әсер ету және өзіне қол жеткізу, бірлескен топтық кәсіби іс-әрекетке ие болу, ынтымақтастық. 6. Кәсіби қарым-қатынас әдістерін меңгеру. 7. Өз еңбегінің нәтижелері үшін әлеуметтік жауапкершілік.
↑
БІЛІКТІЛІГІ
1. Қызметкердің кәсіби қызметке дайындығы. 2. Қызметкердің белгілі бір жұмысты орындау үшін қажетті білімі, дағдылары мен дағдыларының болуы.

Сурет 1. Педагогтың кәсіби құзыреттілігінің құрылымы

Бұл маңызды аспектілер құзыреттіліктің нормативтік жағына, жеке және экстремалды құзыреттілікке тән.

Осылайша, орыс психологиясында мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымдық компоненттері білім, білік, жеке қасиеттер иерархиясы арқылы (Т. В. Добудько, Э.Г.Исламғалиев, А.Г. Казакова, Л.В. Комаровская, Н. В. Кузьмина, В. А. Сластенин және т. б.) немесе кәсіби шеберлікті қажет ететін бірқатар ерекше қабілеттер арқылы анықталады (Ю. Вардан, А. К. Маркова, Н. В. Матяш, Е. М. Павлюченков және т. б.) немесе белгілі бір компоненттер арқылы (И. В. Гришина, Н. Е. Костылева, И. О. Котлярова және т. б.).

Шетелдік психологияда кәсіби құзыреттілікті анықтауда өз бетінше және жауапкершілікпен әрекет ету қабілетіне баса назар аударылады. Кәсіби құзыреттіліктің негізгі компоненттері:

- әлеуметтік құзыреттілік топтық іс-әрекет және басқалармен ынтымақтастық қабілеті, өз жұмысының нәтижелері үшін жауапкершілікті қабылдауға дайын болу, кәсіптік оқыту әдістерін меңгеру;
- арнайы құзыреттілік-нақты қызмет түрлерін өз бетінше орындауға дайындық, кәсіби типтік міндеттерді шеше білу және өз еңбегінің нәтижелерін бағалау, мамандық бойынша жаңа білім мен дағдыларды өз бетінше алу қабілеті;
- жеке құзыреттілік-біліктілікті үнемі арттыруға және кәсіби жұмыста өзін-өзі жүзеге асыруға дайын болу, кәсіби рефлексия, кәсіби дағдарыстар мен деформацияларды жеңу мүмкіндігі.

И.В. Гришина, Н.Е. Костылева, Н. В. Кузьмина, В. А. Сластениннің еңбектерінде ұсынылған теориялық ережелер негізінде осы жұмыста мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымы үш компоненттен тұрады:

- әрекеттік компонент (пәндік білім, кәсіби болуға деген ұмтылыс, таңдау еркіндігіне деген ұмтылыс, адамдармен жұмыс істеуге бағдарлану, басқалардың күш-жігерін біріктіруге бағдарлану, жаңа нәрсені жасауға ұмтылу, кедергілерді жеңуге және нәтиже үшін жауапкершілік алуға дайын болу, табысқа жетуге уәждеме, тәуекелге дайындық);
- жеке компонент (өз өмірін құруға деген ұмтылыс, ондағы оқиғаларға жауап беру, қолдау көрсету қабілеті, басқаларға көмектесу, өзін-өзі дамытуға деген ұмтылыс, эмоционалдық жағдайларды бақылау қабілеті);
- әлеуметтік-коммуникативтік компонент (қарым-қатынастағы икемділік, белгісіздікке төзімділік, оптимизм, қарым-қатынаста өзін-өзі бақылау дағдыларын дамыту).

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Сластенин, В. А. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.

2. Лазь, Н. А. Компетентностно-ориентированное обучение: опыт внедрения инноваций / Н. А. Лазь, А. Е. Лазь // Высшее образование в России. 2009. – № 6. – С. 29-36.
3. Солянкина, Л. Е. Профессиональная компетентность специалиста как практико-ориентированный конструкт: психолого-акмеологический аспект: монография. Тамбов: Изд. дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2010.
4. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Советская педагогика. 1990 № 8. – С.2-14.
5. Гришина И.В. Профессиональная компетентность директора школы: теория и практика формирования: Дисс... д-ра пед. наук. – СПб, 2004. – 443 с.
6. Добудько Т.В. Формирование профессиональной компетентности учителя информатики в условиях информатизации образования. – Самара: СамГПУ, 1999. – 340 с.
7. Костылева Н.Е. Психолого-педагогические условия эффективности управления развитием профессиональной компетентности учителей в процессе гуманизации и демократизации школы: Дисс.канд. пед. наук – Казань, 1997. – 252 с.

УДК 441.974.49.70

<https://doi.org/10.53355/r1644-6274-9690-r>

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ АГРЕССИИ У ПОДРОСТКОВ

Абишев Н.А., доктор педагогических наук, профессор

Асланқызы Н. магистр

Жетысуский университет им.И.Жансугурова, г.Талдыкорган

E-mail: nargiza_aslankyzy@mail.ru

Данная статья посвящена рассмотрению факторов формирования агрессивности у подростков. Используется анализ, синтез и обобщение представленного литературного обзора для того, чтобы: рассмотреть агрессивность, как психологическую характеристику, понять специфику агрессивного поведения в подростковом возрасте, изучить факторы формирования агрессии у подростков. Агрессивное поведение воздействует на общественное благосостояние и в целом на формирование общества. До сих пор нет целостной картины в описании механизмов усвоения и закрепления агрессии, ее детерминантов, индивидуальных и половозрастных особенностей агрессивного поведения. Проблема агрессивности в настоящий период считается одной из актуальных исследовательских проблем в психологии, поскольку может способствовать разработке приемов снижения уровня агрессии в современном обществе.

Ключевые слова: факторы формирования агрессии, агрессивность, агрессивное поведение, причины агрессии, генезис агрессивного поведения, подростки, агрессивные подростки, специфика подростковой агрессии

Бұл мақала жасөспірімдерде агрессивтіліктің қалыптасу факторларын қарастыруға арналған. Ұсынылған әдеби шолуды талдау, синтездеу және жалпылау: агрессивтілікті психологиялық сипаттама ретінде қарастыру, жасөспірім кезіндегі агрессивті мінез-құлықтың ерекшеліктерін түсіну, жасөспірімдерде агрессияның қалыптасу факторларын зерттеу үшін қолданылады. Агрессивті мінез-құлық әлеуметтік әл-ауқатқа және тұтастай алғанда қоғамның қалыптасуына әсер етеді. Агрессияны ассимиляциялау және шоғырландыру тетіктерін, оның детерминанттарын, агрессивті мінез-құлықтың жеке және жыныстық-жас ерекшеліктерін сипаттауда әлі де толық көрініс жоқ. Қазіргі кезеңдегі агрессивтілік мәселесі психологиядағы өзекті зерттеу мәселелерінің бірі болып саналады, өйткені ол қазіргі қоғамдағы агрессия деңгейін төмендету әдістерін дамытуға ықпал етуі мүмкін.